

”Til menneskehetens beste”: *Mot vitenskapsbasert sykepleie - et historisk internasjonalt perspektiv på utviklingen av mellomkrigstidens sykepleie.*

ABSTRACT

”For the best of mankind”: Towards nursing based on science – an historical international perspective on nursing between the two world wars.

At the International Nursing Congress in Montreal in 1929 American nursing leaders argued that nursing had to be founded on scientific knowledge. Science and nursing was eagerly discussed during the whole inter-war period. And the essential question was if nursing should be promoted as a moral-based practice or as a profession based on science.

This article will discuss why science became such a significant topic in the development of nursing in the period between the two world wars. It is maintained that the arguments for science reflected professional ambitions, but also a strong wish to improve nursing including the education of nurses. It is further argued that the role of science and the impact it had on the development of nursing was due to various forces of both external and internal character. This was revealed in several ways, e.g. in the curriculum prepared by the Committee on Education of the International Council of Nurses in 1930.

The article is based on one of the chapters in the thesis "Bergljot Larsson and modern nursing" (2002). In this connection both primary sources and secondary sources about this specific topic have been used in the existing discussions and analyses.

Key words

English: Nursing history, science, the development of nursing

Norwegian: Sykepleiehistorie, vitenskap, sykepleiens utvikling

Introduksjon

ICNs kongress i Montreal i 1929 samlet 6000 sykepleiersker fra 38 land. Ett av de sentrale temaene på kongressen var vitenskapens betydning og plass i sykepleiefag- og utdanning. Denne artikkelen setter fokus på ulike forhold knyttet til vitenskapens betydning i utviklingen av den faglærte sykepleien i mellomkrigstiden. Mer presist stilles spørsmål om hva som lå til grunn for orienteringen mot en vitenskapsbasert sykepleie, og hva slags betydning denne orienteringen hadde for sykepleiens utvikling. Med utgangspunkt i mellomkrigstiden, skal jeg diskutere ulike grunner til at ledende sykepleiere ønsket å styrke den vitenskapelige

kunnskapens plass i sykepleien, og følger dette fikk for sykepleieutdannelse og -praksis. Hensikten er å bidra til bedre forståelse for hvordan ulike betingelser hadde innflytelse på utviklingen av sykepleiens kunnskapsgrunnlag, og for utviklingen av den faglærte sykepleien som sådan. En slik innsikt er verdifull i seg selv, samtidig som den bidrar til økt bevissthet og gir mulighet for mer nyansert refleksjon knyttet til endringer og utvikling i dagens sykepleie.

Artikkelen tar utgangspunkt i ett av kapitlene i min dr.gradsavhandling om *Bergljot Larsson og den moderne sykepleien*. Avhandlingen ble ferdigstilt i 2002. Diskusjoner, analyser og antagelser i denne artikkelen baserer seg på primærkilder som er fortolket og anvendt i dette kapitlet¹, og på sekundærkilder som har belyst deler av den aktuelle tematikken spesielt. Det er anvendt en historisk hermeneutisk tilnærming der hensikten har vært både å beskrive, forklare og forstå våre formødres atferd og fagets utvikling.²

Vitenskap og sykepleie

”(...) indeed the art of nursing would be blind and helpless – even dangerous – without the guidance of science.” (Lavinia L. Dock, 1938)³

Den faglærte sykepleien har alltid forholdt seg til vitenskapelig kunnskap; i utgangspunktet var dette kunnskap utviklet innenfor det medisinske området. Behovet for denne type kunnskap var et viktig argument da profesjonaliseringen av sykepleien startet rundt forrige århundreskifte. I tråd med Lavinia L. Docks uttalelse ble vitenskapelig kunnskap framholdt

---

¹ Det henvises i denne artikkelen til Hvalvik, S. 2002/2005 (avhandling/bok), og særlig til kap. 9. Primærkilder i dette kap. er utrykte kilder fra NSF's arkiv: Protokoll SSN (Sykepleierskenes samarbeid i Norden) 1921-1926 og 1930-1935, Protokoll HSF (hovedstyreforhandlinger) 1 og 2, og Report of the Committee of the International Council of Nurses, Geneva 1930.

² Kjeldstadli, K., 1993, Hvalvik, S., 2001

³ Dock, L.L., 1938 s. 359 Lavinia L. Dock var amerikansk sykepleieleder og kvinnesaksadvokate. Hun er av mange ansett som en av de største sykepleielederne gjennom tidene.

som helt nødvendig for at sykepleie ikke skulle påføre pasienten skade. Da diskusjonene om vitenskapens plass i sykepleien tilspisset seg opp gjennom mellomkrigstiden, handlet det imidlertid om noe mer enn at vitenskapelig kunnskap skulle bidra til god og forsvarlig sykepleie. Det handlet om hvorvidt sykepleie skulle fremmes som en moderne profesjon basert på vitenskap, eller fortsette som en moralsk basert praksis med kallet og de personlige egenskapene i sentrum. Selv om det allerede på dette tidspunktet ble antydning at sykepleie var et vitenskapelig fag med et potensiale for å drive egen forskning, en egen "science of nursing", var "vitenskapsbasert" mer å forstå som vitenskapelig kunnskap man lånte fra andre fagfelt.

På den internasjonale sykepleiekongressen i Montreal i 1929 var det nettopp et vitenskapsbasert sykepleiefag med en sykepleieutøvelse fundamentert i et anerkjent teoretisk kunnskapsgrunnlag, som toneangivende amerikanske sykepleieledere tok til orde for. Argumentene var mange og forskjellige. De gjenspeilte ambisjonene om en selvstendig profesjon og ønsket om anerkjennelse, men også en problematisk praksissituasjon med utnyttning av elever og sykepleiere, samt dårlige arbeidsforhold med sykkelighet og frafall i yrket som følge.

Et gjennomgående argument for den vitenskapsbaserte sykepleien var at sykepleiepraksis skulle bli bedre; en best mulig omsorg for pasienten måtte være det overordnede målet med vitenskapen. I ett av foredragene på kongressen hevdet den amerikanske sykepleielederen Annie Goodrich at hvis sykepleien skulle bidra til "menneskehetens beste", måtte den fremmes som et vitenskapsbasert fag og som en akademisk disiplin, fordi vitenskapelig kunnskap utgjorde selve nøkkelen til å virkeliggjøre sykepleiens idealer.⁴

---

⁴ Hvalvik, S. 2002, 2005, Bridges, D.C, 1967

Hva var bakgrunnen for de synspunktene som ble fremmet, og hvordan kom de til å påvirke den videre utviklingen av sykepleien? I et forsøk på å besvare disse spørsmålene, er det nødvendig å skissere et bilde av sykepleiens stilling og utfordringer etter 1. verdenskrig.

Sykepleiens stilling og utfordringer etter 1.verdenskrig

Etter 1.verdenskrig var etterspørselen etter faglærte sykepleiere jevnt over større enn tilgangen. Samtidig var det mangfoldige problemer som knyttet seg til selve utdanningen av sykepleiere. Selv om det helt fra ICN ble stiftet i 1899, hadde vært en hovedmålsetting å utvikle felles standarder for sykepleieutdanningen, var utdanningene generelt sett fortsatt varierende lagt opp både når det gjaldt innhold og lengde. Elevene utgjorde en vesentlig del av arbeidskraften, og det var stor mangel på utdannede sykepleiere som kunne undervise og veilede dem. Faglærte sykepleiere hadde heller ikke monopol på tjenestene de tilbød. Uavhengig av alle formaliteter kunne kvinner som kalte seg sykepleiersker fritt utøve ulike former for pleievirksomhet.⁵ En av de største utfordringene internasjonal sykepleie stod overfor etter krigen var derfor å styrke kvaliteten på grunnutdanningen i sykepleie samtidig som etterspørselen etter sykepleiersker var stor.

En viktig grunn til den store etterspørselen hadde sammenheng med den storstilte satsningen på forebyggende helsearbeid etter 1. verdenskrig. En forsterket interesse for økonomiske og menneskelige resursser førte til økt prioritering av befolkningspolitikk der forebyggende helsearbeid stod sentralt. Med basis i framskritt som hadde funnet sted innenfor natur- og sosialvitenskapene, ble det generelt lagt stor vekt på å effektivisere helse- og velferdstiltak. Forebygging innenfor områder som mødrehygiene og barneomsorg, tuberkulose og seksuelt overførbare sykdommer ble gitt høy prioritet. Aktivitetene falt under the Public Health Movement der tunge internasjonale helseorganisasjoner som Rockefeller

---

⁵ Rafferty A.M., Boschma G., 1999

Foundation og Røde Kors var sentrale aktører.⁶ I kraft av sin betydelige innsats hadde faglærte sykepleiersker gjort seg bemerket under første verdenskrig. Etter krigen ble de gjenstand for ny interesse. Faglærte sykepleiersker ble en ettertraktet ressurs i satsningen på forebyggende helsearbeid. Også for sykepleierskene selv vekket de forebyggende aktivitetene som blomstret opp stor interesse. Det var likevel ambisjonen om å heve kvaliteten på sykepleieutdanningene som stod øverst på agendaen hos det internasjonale sykepleieforbundet rett etter første verdenskrig.⁷

Mens de internasjonale helseorganisasjonene straks satte seg fore å utdanne mange sykepleiersker på kort tid, vedtok ICN flere viktige resolusjoner som skulle sikre en akseptabel sykepleieutdanning, blant dem resolusjonen om 3-årig utdanning i 1922. På dette tidspunktet var danske Henny Tscherning president. I 1923 overtok finske Sophie Mannerheim ledervervet, og satt som president fram til 1925. I denne perioden ble ICNs utdanningsstandard utfordret av både Røde Kors og Rockefeller Foundations forslag om kortere utdanning av sykepleiere. Som ICNs leder gikk Mannerheim kraftig ut mot utdanningsmodellene som ble lansert. Det ble likevel opprettet en rekke utdanninger med mindre enn 3-års varighet både i USA og Europa.⁸ Også betydningsfulle sykepleieledere i USA deltok på ulike måter i den virksomheten som fant sted. Gjennom å alliere seg med sykepleieledere som hadde stor autoritet innenfor sykepleien, og gjennom å gi økonomiske bidrag, skaffet dermed de internasjonale helseorganisasjonene seg bred innflytelse på utdanningene som ble opprettet eller reorganisert etter 1. verdenskrig.⁹

---

⁶ Weindling P., 1995

⁷ Rafferty A.M., Boschma G., 1999

⁸ Stuart M., Boschma G., 1999

⁹ Abrams S.A., 1997

Internasjonale retningslinjer for sykepleiefag og –praksis

I perioden 1925 til 1929 ble det utarbeidet internasjonale retningslinjer for sykepleieutdanning og praksis, den såkalte ICN-rapporten. Som allerede nevnt hadde ICN i en periode fram til 1925 vært dominert av nordiske ledere. I 1925 ble igjen ICN-ledelsen amerikansk dominert. Presidenten Nina Gage og lederen for utarbeidingen av de internasjonale retningslinjene, Isabel Stewart, hadde begge studert ved Teachers College. Teachers College var tilknyttet University of Columbia og hadde utdannet sykepleielærere helt siden 1899.¹⁰ Det var et lærested der vitenskapens betydning for sykepleien ble sterkt framhevet. Både Gage og Stuart hadde tett kontakt med andre mektige ledere innenfor amerikansk sykepleie og med internasjonale helseorganisasjoner.

ICN-rapporten beskrev normer for utdanning og praksis, og tegnet på den måten et bilde som bidro til en felles oppfatning av sykepleiefaget og samtidig avgrenset det fra andre fagområder. I rapporten ble begrepet ”sykepleietjeneste” satt i fokus. Sykepleie skulle utvides til å omfatte omsorg for ”hele pasienten”. Omsorgen ble beskrevet som det å ivareta mentale og fysiske behov hos pasienten, og de fysiske og sosiale sidene ved pasientens miljø. Sykepleie innebefattet forebygging av sykdom, pleie av den syke, helsetjenester til enkeltindividet, til familier og kommuner. Denne ideen om sykepleie ble betegnet som ”holistisk” og hadde sin forankring i utdannelsen ved Teacher College, der det ble tatt sikte på å utdanne sykepleiersker til en utavhengig rolle i det helseforebyggende arbeidet. Slik ideen om holistisk sykepleie ble formidlet, fordret den teoretiske kunnskaper fra ulike fagfelt som medisin, psykologi og sosiologi¹¹, og legitimerte dermed en utvidelse av sykepleiens teoretiske kunnskapsbase.¹² Innenfor de nevnte fagfeltene var kunnskapsutviklingen på dette tidspunktet stor. Forskningen ble langt på vei gjort mulig av internasjonale organisasjoner

---

¹⁰ Christy, T., 1969

¹¹ Også kunnskaper som ble utviklet om menneskelig atferd i mellomkrigstiden var i hovedsak forankret i naturvitenskapelige vitenskapsidealer

¹² Hvalvik S., 2002, 2005

med tilknytning til Rockefeller Foundation.¹³ Retningslinjene som ICN utarbeidet gjenspeilte denne kunnskapen. Retningslinjene la i tillegg betydelig vekt på praksistjeneste i det sosiale og forebyggende feltet. Rapporten stadfestet med dette et utvidet syn på sykepleie med et utbygd teoretisk fundament der kunnskap fra andre fagfelt dominerte. Innen 1933 ble rapporten utstedt på syv forskjellige språk, og retningsgivende for den videre utviklingen av sykepleie. ICN-rapporten bidro slik sett til å styrke orienteringen mot en vitenskapsbasert sykepleie.¹⁴

Vitenskapsbasert sykepleie – middel og mål

Det er grunn til å hevde at det var en klar sammenheng mellom orienteringen mot en vitenskapsbasert sykepleie i mellomkrigstiden og satsningen på forebyggende helsearbeid. I det forebyggende arbeidet så sykepleierne mulighetene til å utvikle en selvstendig sykepleierrolle og styrke sin posisjon som profesjonelle yrkesutøvere. Ideen var for så vidt ikke ny. Allerede på den internasjonale kongressen i Köln i 1912, hadde framstående representanter for amerikansk sykepleie, holdt foredrag der de skisserte bildet av en ny og uavhengig sykepleierrolle innenfor det forebyggende helsearbeidet.¹⁵ Satsningen etter første verdenskrig ga ambisjonene om autonomi og selvstendighet ny næring. Mens sykepleierlederne så de internasjonale organisasjonenes betydning for å oppfylle ambisjonene, så de internasjonale organisasjonene sykepleien som et middel til å fremme egne interesser.

Den utvidede kunnskapsbasen ble betraktet som en viktig forutsetning for å erobre nye roller og nye ansvarsområder innenfor det forebyggende arbeidet. Sykepleierne legitimerte fagenes plass i sykepleiens teoretiske kunnskapsgrunnlag gjennom det de definerte som holistisk sykepleie. Den vitenskapelige kunnskapen hadde i så måte flere funksjoner. Den

---

¹³ Bulmer M., 1995

¹⁴ Hvalvik S., 2002, 2005

¹⁵ Hvalvik S., 2002, 2005, Bridges, D., 1967, *The British Journal of Nursing*, September 7, 1912:189 og September 14, 1912:210-212, *Sykepleien*, nr. 1., 1912:2

laget et tydeligere skille mellom ufaglærte og faglærte sykepleiere, men ga også tyngde til et mer sykepleiekontrollert perspektiv i et fag der legene hadde sterk kontroll. Samtidig ble det teoretiske kunnskapsgrunnlaget basert på andre fagområders vitenskap, og det er grunn til å stille spørsmål om dette styrket oppfatningen om at sykepleie var et eget fag.

Det er imidlertid verken rimelig eller tilstrekkelig å se argumentene for en vitenskapsbasert sykepleie kun i lys av profesjonaliseringsinteresser. Argumentene målbar også overveielser av den situasjonen sykepleien befant seg i, og saklige vurderinger av hvordan utdanning og praksis kunne forbedres. Dette var særlig aktuelt i et yrke som tradisjonelt baserte seg på forestillinger om kvinners naturlig anlegg for sykepleie. Dessuten, i tråd med den rådende troen på vitenskapens betydning for helse og for menneskehetens utvikling, hadde også sykepleierne forventninger til at vitenskapelig kunnskap kunne bidra til å gjøre sykepleie tryggere og bedre for pasienten. Vitenskapelig kunnskap var derfor mer enn et middel til å styrke egen makt og posisjon. Direkte og indirekte skulle den også bidra til en bedre sykepleietjeneste og høyere kvalitet på sykepleien til pasientene.

Mot denne bakgrunnen er det rimelig å hevde at orienteringen mot en vitenskapsbasert sykepleie i mellomkrigstiden hadde stor innflytelse på utviklingen av både sykepleiefag og – praksis. Likeledes hadde vitenskapen som sådan mangfoldige funksjoner.

Vitenskap og utfordringer i dagens sykepleie

I dagens sykepleie ikke bare anvender vi vitenskapelig kunnskap, men vi utvikler i tillegg vår egen sykepleievitenskapelige kunnskap. Vi har de samme forventningene til denne kunnskapen som våre formødre hadde til datidens vitenskapelige kunnskap; den skal bidra til bedre og tryggere sykepleie til pasientene. Samtidig vet vi at vitenskapens funksjoner også i dag er mangfoldige og at utviklingen og anvendelsen av kunnskap fortsatt styres av ulike krefter og interesser.

I dagens situasjon er det særlig nærliggende å tenke at samfunnets rådende markedsøkonomiske og teknologiske verdier, som har fått stadig sterkere gjennomslag også i helsevesenet, påvirker og legger premisser for synet på hva som er den viktigste og beste kunnskapen. Det er derfor ytterst viktig at det pågår kontinuerlige diskusjoner som omhandler spørsmål om hvordan slike rådende krefter påvirker den sykepleievitenskapelige kunnskapsutviklingen, og hvem eller hva som definerer behovet for den type kunnskap som utvikles. På samme måte er det grunn til å være oppmerksom på hvordan vitenskapelig kunnskap fra ulike fagfelt vektlegges i rammeplan og sykepleieutdanning. Også her for å få kunnskaper og bevissthet på hvem eller hva som legger premissene for valg og ulike typer prioriteringer som gjøres. Gjennom en åpen, kritisk og aktiv holdning til denne type temaer og spørsmål har sykepleierne selv en mulighet til å styre hva sykepleie skal være, hvem faget skal tjene, og til å styrke sykepleien som sådan.

Avslutning

Som et omdreiningspunkt for orienteringen mot en vitenskapsbasert sykepleie i mellomkrigstiden, har denne artikkelen satt særlig fokus på forholdet mellom internasjonale sykepleieledere og den storstilte satsningen på forebyggende helsearbeid etter 1. verdenskrig. I det forebyggende helsearbeidet så sykepleielederne mulighetene til å styrke sykepleiens autonomi og status, og dermed oppfylle ambisjonene om en profesjonell sykepleie. Utøvelsen av forebyggende helsearbeid medførte nye oppgaver og skulle baseres på vitenskapelig kunnskap fra ulike fagfelt. Det forebyggende arbeidet legitimerte dermed en utvidelse både av sykepleiens teoretiske kunnskapsbase og praksisfelt. Det er fremdeles grunn til å være oppmerksom på hvordan rådende samfunnsinteresser påvirker og legger føringer for sykepleiens utvikling både i teori og praksis.

REFERANSER

Litteratur

- Abrams, S.E., (1997). Seeking jurisdiction: a sociological perspective on Rockefeller Foundation activities in nursing in the 1920s. In A.M. Rafferty, J. Robinson&R. Elkan, *Nursing History and the Politics of Welfare*. London: Routledge.
- Bridges, D.C., (1967), *A History of the International Council of Nurses 1899-1964*, London: Pitman Medical Publishing.
- Bulmer, M., (1995). Mobilising social knowledge for social welfare: intermediary institutions in the political system of the United States and Great Britain between first and second World Wars. In P. Weindling *International Health Organisations and Movements, 1918-1939*, Cambridge: University Press, Cambridge, pp. 305-325.
- Christy, T.E., (1969). Portrait of a leader: M. Adelaide Nutting, *Nursing Outlook*, vol. 17, January, s.20-24.
- Dock, L., Stewart, I., (1938). *A short history of nursing*. London, NY: Putman.
- Hvalvik, S., (2002). *Bergljot Larsson og den moderne sykepleien*, Oslo: Avhandling Universitetet i Oslo.
- Hvalvik, S., (2005). *Bergljot Larsson og den moderne sykepleien*. Oslo: Akribe.
- Hvalvik, S., (2001). *Tolkning av historisk tekst – et hermeneutisk perspektiv*, Bø: HiT notat, Høgskolen i Telemark.
- Kjeldstadli, K., (1993). *Fortida er ikke hva den en gang var*. 2. opplag, Oslo: Universitetsforlaget.
- Rafferty, A.M., (1995). Internatioalising nursing education during the interwar period. In P. Weindling. *International Health Organisations and Movements, 1918-1939*, Cambridge: University Press, Cambridge, pp.. 266-272.
- Stuart, M., Boschma, G., (1999). Seeking stability in the Midts of change. In B.L. Brush m.fl. *A history of the International Council of Nurses, 1899-1999*, Lippincott, pp. 71-110.
- Rafferty, A.M., Boschma, G., (1999). The essential idea. In B.L. Brush m.fl. *A history of the International Council of Nurses, 1899-1999*, Lippincott, pp. 39-70.
- Weindling, P., (1995). Introduction: constructing international health between the wars. In P. Weindling *International Health Organisations and Movements, 1918-1939*, Cambridge: University Press, Cambridge, pp. 1-16.

Tidsskrifter

- Sykepleien (1912, 1933)
The British Journal of Nursing (1912)